

**ПЕРІОДИЗАЦІЯ СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ІСТОРІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ
ДУМКИ (ПОЧАТОК ХХ ст. – 1941 р.)**

Анотація. У статті представлено результати аналізу історичних матеріалів, науково-педагогічних джерел на основі яких виявлено етапи становлення системи підготовки кадрів дошкільної освіти в історії вітчизняної педагогічної думки (початок ХХ ст. – 1941 р.).

Автор зазначає, що обрані хронологічні межі етапів зумовлені актуалізацією певних форм і методів підготовки педагогічних кадрів дошкільного профілю та провідними тенденціями, характерними для цієї сфери освіти й виховання.

Ключові слова: періодизація, етапи, система підготовки, кадри дошкільного профілю.

В. Яценко

**ПЕРИОДИЗАЦИЯ СТАНОВЛЕНИЯ СИСТЕМЫ ПОДГОТОВКИ КАДРОВ
ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ИСТОРИИ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ
ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ МЫСЛИ (НАЧАЛО ХХ в. – 1941 г.)**

Аннотация. В статье представлены результаты анализа исторических материалов, научно-педагогических источников на основе которых выявлены этапы становления системы подготовки кадров дошкольного образования в истории отечественной педагогической мысли (начало ХХ в. – 1941 г.). Автор отмечает, что выбранные хронологические рамки этапов обусловлены актуализацией определенных форм и методов подготовки педагогических кадров дошкольного профиля и ведущими тенденциями, характерными для этой сферы образования и воспитания.

Ключевые слова: периодизация, этапы, система подготовки, кадры дошкольного профиля.

V. Yatsenko

PERIODIZATION FORMATION OF THE SYSTEM OF TRAINING OF PRE-SCHOOL EDUCATION IN THE HISTORY OF NATIONAL EDUCATIONAL THOUGHT (THE BEGINNING OF THE TWENTIETH CENTURY. – 1941)

Annotation. In the article presents result of the analysis of historical materials, scientific and pedagogical sources from which identified the stages of formation of the system of training of pre-school education in the history of national educational thought (the beginning of the twentieth century. – 1941). The author notes that the selected chronological framework stages of conditionality actualization of certain forms and methods of training teachers of pre-school profile and leading trends specific to this sector of education and training.

Keywords: periodization, phases, system training, personnel preschool profile.

Постановка проблеми. Незалежна українська держава законодавчо визнала дошкільну освіту обов'язковою первинною складовою системи безперервної освіти. У 2001 р. прийнято Закон України «Про дошкільну освіту», який унормовує правові, організаційні та фінансові засади функціонування цієї освітньої ланки, шляхи оптимізації виховання, розвитку та навчання дітей перших семи років життя за різними формами дошкільної освіти. Створено Базовий компонент дошкільної освіти (державні стандарти), затверджено Державну базову програму розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі», що реалізує ідею дитиноцентризму.

У 90-х рр. ХХ ст., після ліквідації СРСР, актуальними стали традиційні для попередніх років методи та форми підготовки кадрів дошкільного профілю в Україні, що сприяло відродженню інтересу до історії питання. Це зумовило підвищену увагу фахівців до періоду початку ХХ ст. – 1941 р., який

відрізнявся прискореною модернізацією багатьох сфер життя, підвищеною активністю громадськості, розвитком усіх галузей системи освіти.

Вивчення проблеми підготовки кадрів дошкільного профілю в освітянській галузі на початку ХХ ст. – до 1941 р. в Україні дає можливість ознайомитися з різноманітною діяльністю громадських організацій, опікунських рад, меценатів, товариств, становленням системи підготовки до професійної діяльності в галузі освіти. Аналіз історичних фактів, законодавчих актів та державних документів дозволяє створити цілісне уявлення про вирішення питань професійної підготовки дошкільних працівників, її особливостей і тенденцій, форм та методів визначеного періоду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підготовки кадрів дошкільного профілю в історії вітчизняної педагогічної думки (початок ХХ ст. – 1941 р.) та проблема становлення й розвитку дошкільної освіти в Україні були предметом досліджень багатьох науковців, серед яких В. Берека, В. Вербицький, Г. Пустовіт, О. Сухомлинська, М. Ярмаченко та ін.

У ХХ–ХХІ ст. до питань підготовки дошкільних працівників до професійної діяльності зверталися такі науковці: С. Венедіктов, З. Гладун, О. Караваєв, С. Мірошник, Я. Радиш, І. Солоненко, Н. Солоненко, О. Чумаченко, Ф. Щербак та ін.

Проблема підготовки кадрів дошкільного профілю в історії вітчизняної педагогічної думки (початок ХХ ст. – 1941 р.) та проблема становлення й розвитку дошкільної освіти в Україні були предметом досліджень багатьох науковців, серед яких В. Берека, В. Вербицький, Г. Пустовіт, О. Сухомлинська, М. Ярмаченко та ін.

Проблему періодизації педагогічної думки представлено в дослідженнях О. Сухомлинської. Аналіз історико-педагогічної літератури дозволив дійти висновку, що вчені лише торкалися окремих аспектів періодизації становлення системи підготовки кадрів дошкільної освіти в історії вітчизняної педагогічної думки (початок ХХ ст. – 1941 р.).

Отже, проблема періодизації становлення системи підготовки кадрів дошкільної освіти в історії вітчизняної педагогічної думки (початок ХХ ст. – 1941 р.) залишається недостатньо розробленою та маловивченою.

Мета статті – проаналізувати історичні матеріали, науково-педагогічні джерела та виявити етапи становлення системи підготовки кадрів дошкільної освіти в історії вітчизняної педагогічної думки (початок ХХ ст. – 1941 р.).

Виклад основного матеріалу. Періодизація існування та розвитку будь-яких явищ, тобто визначення певних періодів – одна з найбільш складних, комплексних і багаторівневих проблем наукового знання. Тому питання становлення системи підготовки кадрів дошкільної освіти в історії вітчизняної педагогічної думки (початок ХХ ст. – 1941 р.) передбачає визначання періодів її розвитку.

Періодизація розвитку – фундаментальна проблема будь-якої науки. Під періодизацією розуміємо логічний поділ часу функціонування системи підготовки кадрів дошкільної освіти в історії вітчизняної педагогічної думки (початок ХХ ст. – 1941 р.) на відносно самостійні окремі відтинки - періоди, що характеризуються якісними новоутвореннями й відображають як загальні закономірності розвитку суспільства, так і специфічні за своїм змістом, і виокремлюються на підставі важливих об'єктивних показників переходу від одного періоду до наступного. Неоднорідність таких показників і переходів зумовлює наявність у межах періодів, етапів і стадій розвитку.

Аналіз педагогічних (Л.Батліна, В.Курило, С.Попиченко, М.Равкін, Б.Ступарик, В.Струманський та ін.) досліджень засвідчив, що науково обґрунтованої періодизації становлення системи підготовки кадрів дошкільної освіти в історії вітчизняної педагогічної думки (початок ХХ ст. – 1941 р.) ще не розроблено, тому виникла необхідність визначити не лише хронологію розвитку предмета нашого дослідження, а й висвітлити процес здійснення означеної періодизації.

Дослідження проблеми підготовки кадрів дошкільного профілю знаходиться на межі кількох наукових галузей – історії та історії педагогіки,

соціології та соціальної педагогіки, етнології та етнопедагогіки. Слід наголосити на історико-педагогічній та соціально-педагогічній складових проблеми підготовки, що в сучасній науковій літературі представлена досить фрагментарно, особливо в історичному контексті.

Аналіз психолого-педагогічних джерел свідчить про те, що окремі аспекти проблеми підготовки та заохочення кадрів дошкільного профілю в історії вітчизняної педагогічної думки (початок ХХ ст. – 1941 р.) висвітлюються в працях сучасних науковців. Так, у дослідженні Л. Березівської розкривається освітньо-виховна діяльність просвітницьких товариств у м. Києві (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) [4]; Н. Побірченко – просвітницька діяльність українських громад. В. Борисенко та І. Левченко присвятили свої студії діяльності громадськості Лівобережжя у сфері розвитку культури та освіти [5], Л. Вовк – розвитку громадсько-педагогічного сподвижництва в Україні, І. Добрянський та В. Постолатій – ролі громадської й приватної ініціативи в розвитку освіти в Україні (зокрема комерційної), С. Коляденко – розвиткові добродійності як чинника діяльності Кременецького ліцею [6], С. Чуйко – ролі добродійності в становленні ліцеїв України [7]. Питання розвитку добродійності є важливими в контексті цього дослідження, тому що благодійність на початку ХХ ст. постає одним із чинників стимулювання дошкільних працівників до професійної підготовки, зростання та саморозвитку.

Незважаючи на значну кількість робіт з історії благодійності та історії розвитку освітньої системи взагалі, проблеми підготовки кадрів дошкільного профілю до професійної діяльності на початку ХХ ст. – 1941 р. не була предметом комплексного дослідження.

Історіографія проблеми становлення системи підготовки працівників освітньої галузі взагалі та підготовки кадрів дошкільного профілю до професійної діяльності зокрема в системі освіти представлена опосередковано численними документальними свідченнями епохи, науковими працями, які накопичувалися протягом останнього століття.

Причому якщо перші джерела, які можна віднести до історіографії становлення системи підготовки, мали характер спогадів, біографічних нарисів та звітів діяльності освітніх установ, то з початку ХХ ст. професійна підготовка у сфері освіти стала предметом детального розгляду науковців, доробок яких публікувався російською, польською та українською мовами [1].

На початку ХХ ст. – 1941 р. переважною більшістю дошкільних працівників були жінки, тому вважаємо за доцільне розглянути праці дореволюційного періоду щодо жіночої освіти загалом та питань стимулювання жінок до професійного зростання зокрема. Історичні дослідження, педагогічні твори, статті в періодичних виданнях, художні твори, мемуари містять відомості про початки жіночої освіти та особливості її розвитку в різні історичні часи; опис діяльності окремих навчальних закладів для жінок у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття; аналіз урядових документів, що регламентували роботу закладів для жінок; статистичні відомості; огляд професійної (педагогічної, медичної тощо) діяльності жінок, форми та методи підготовки та заохочення до професійного становлення тощо (М. Зінченісо, О. Ліхачева, В. Овцин, С. Рождественський, О. Щешина, М. Михайлов, М. Песковський, Д. Писарев, В. Сиповський, Х. Алчевська, М. Вишнеградський, В. Водовозов, М. Пирогов, В. Стоюнін, К. Ушинський, С. Васильченко, М. Вовчок, Б. Грінченко та ін.). Ці праці не тільки містили цікаву та цінну інформацію для аналізу й узагальнення, але й збуджували суспільну думку, формували певне ставлення до жінки, її призначення й статусу в суспільстві. На початку ХХ ст. також з'являлися праці, що були присвячені окремим питанням освіти, зокрема дошкільного профілю, жінок Харківської губернії (Я. Абрамов, Д. Багалій, М. Жебилев та інші) [8].

Аналіз дореволюційної літератури щодо проблем становлення системи підготовки дошкільних працівників свідчить про відсутність комплексного дослідження із цього питання в Україні. До сьогодні немає й спеціального

дослідження, яке б розкривало соціально-політичні аспекти підготовки кадрів дошкільного профілю до професійної діяльності в історії вітчизняної педагогічної думки (початок ХХ ст. – 1941 р.) [2].

Спираючись на наукову літературу та архівні джерела, можна зазначити, що підготовці кадрів дошкільного профілю в досліджуваний період частково сприяло підвищення рівня жіночої писемності, що було організоване Великою княгинею Єлизаветою Федорівною Романовою, яка заснувала Недільну школу для напівграмотних і неписемних жінок.

Установлено, що за період правління Миколи II було відкрито дитячі садки, народні будинки, бібліотеки, читальні, музеї, що задовольняли потреби робітничого класу щодо отримання елементарної освіти та, зокрема, стимулювали кадри дошкільного профілю до саморозвитку та професійного зростання. За кількістю жінок, які вчилися у вищих навчальних закладах, Росія займала перше місце в Європі.

На основі теоретичних праць істориків (Н. Бунге, М. Карамзін, В. Ключевський, П. Кропоткін, Г. Круль, В. Одоєвський, М. Стельмахович, О. Сухомлинська), зарубіжних дослідників, мемуарних праць (В. Воейков, А. Вирубова (Танєєва), Ю. Данилов, П. Жільяр, А. Ігнат'єв, В. Панкратов, Л. Процай, Б. Савінков) зроблено висновок, що процес становлення, розвитку освіти, благодійності та підготовки вихователів та вчителів до професійної діяльності в період правління Дому Романових у Росії та Криму мав свої традиції та особливості [3].

Підготовка педагогічних кадрів для закладів суспільного дошкільного виховання досліджувалось у роботах В. Герценштейна, М. Зотіна, С. Семка, М. Шатунова.

У другому періоді наукова література з досліджуваної проблеми характеризується значно більшою кількістю праць радянських авторів, присвячених різним аспектам розвитку народної освіти в УСРР і дошкільного виховання зокрема. Проте їй притаманні спільні методологічні підходи, а саме - однотипний підбір матеріалу, який демонструє лише

позитивну динаміку розвитку навчально-виховних процесів в УСРР. У середині 30-40-х роках були опубліковані перші за радянських часів вітчизняні системно-узагальнюючі праці Л. Красногорської, І. Чувашева, Є. Мединського. Однак новоствореному радянському дошкільному вихованню в усіх цих дослідженнях відводилось досить незначне місце і торкалося воно, насамперед, досвіду російських педагогів. Історичний аспект дошкільного виховання в Україні початку 20-х років вперше зробив спробу осмислити С. Абрамсон.

Отже, дослідивши історичну, соціально-філософську, педагогічну літературу щодо проблеми підготовки кадрів дошкільного профілю до професійної діяльності, можемо систематизувати її за хронологічним критерієм, пропонуючи власну періодизацію наукових праць, присвячених згаданім питанням. Встановлена періодизація повинна виступити як інструмент для виявлення загальних закономірностей подальших уявлень про підготовки кадрів дошкільної освіти в історії вітчизняної педагогічної думки (початок ХХ ст. – 1941 р.), зіграти роль системи координат, в якій можна розглядати критичні точки розвитку цього педагогічного явища.

Проведений історико-теоретичний аналіз дозволив виділити в розвитку теорії і практики підготовки кадрів дошкільної освіти в історії вітчизняної педагогічної думки (початок ХХ ст. – 1941 р.) наступних етапів.

До першого етапу (початок ХХ ст. – 1917 р.) належать дослідження початку державних реформ у галузі народної освіти, у тому числі й дошкільної, заохочення до роботи в освітніх закладах, отримання освіти, активізації громадської думки, виникнення приватних навчальних закладів, розвитку науки й промисловості, меценатства, що привело до значних зрушень у становленні системи підготовки дошкільних кадрів до професійної діяльності на початку ХХ ст.

Другий етап (1917 р. – 1930-ті рр.) – це дослідження, які мають характер статистично-описовий або мемуаристичний. Це роботи П. Георгіївського, Г. Д'Оссонвіля, Є. Максимова, Н. Воскобойнікова,

В. Ільїнського, М. Кафтанова, А. Якобі, Н. Нікольського, В. Дерюжінського, А. Осінського, М. Ролле, І. Павловського, М. Петрова й І. Малишевського (видання П. Батюшкова), А. Андріяшева. Є. Лихачової, В. Василевського, С. Рождественського, І. Кулжинського, І. Сбітнева, М. Владимирського-Буданова, Т. Боровського, М. Лавровського тощо.

Третій етап (1930-ті рр. – 1941 р.) став періодом наукових досліджень як радянських, так і зарубіжних вчених. У перших дослідженнях питання підготовки у сфері освіти якщо й висвітлювалося, то поверхово. Дослідження другої групи – це спогади сучасників або учасників процесі підготовки у ХХ ст., колишніх учнів навчальних закладів, які продовжували навчання й пішли працювати в заклади дошкільної освіти.

Висновки. Обрані хронологічні межі етапів зумовлені актуалізацією певних форм і методів підготовки педагогічних кадрів дошкільного профілю та провідними тенденціями, характерними для цієї сфери освіти й виховання.

Отже, слід зауважити, що, з огляду на результати дослідження системи підготовки дошкільних працівників до професійного зростання та стану галузі дошкільної освіти в цілому, на сучасному етапі варто й далі розвивати форми та методи підготовки працівників освітньої галузі до професійного становлення й самовдосконалення та активно впроваджувати їх в практику діяльності освітніх закладів, зокрема педагогічних ВНЗ.

Література:

1. Абрамова О. В. Комплексный подход к укреплению трудовой дисциплины / О. В. Абрамова, В. И. Никитинский. – М.: Юридическая литература, 1982. – 104 с.

2. Бурышкин П. А. Москва купеческая / П. А. Бурышкин. – М.: Высш. шк., 1991. – 284 с.

3. Вовк Л. П. Громадсько-педагогічне сподвижництво в Україні (етапи і особливості) / Л. П. Вовк. – К., 1997. – 178 с.

4. Гроздова О. Широко використовуємо конкурс в дошкільній справі / О. Гроздова // Дошкільне виховання. – 1934. – № 1. – С. 86-87.

5. Гузенко Ю. І. Становлення і діяльність громадських благодійних об'єднань на Півдні України в другій половині ХІХ - на початку ХХ ст. (на матеріалах Херсонської губернії): автореф. ... канд. іст. наук / Гузенко Ю. І. – Черкаси, 2004. – 18 с.

6. Державний історичний архів Ленінградської області, «С.-Петербургській Фребелівського товариство», ф. 582, спр. 26, арк. 26-28.

7. Дерюжинский В. Заметки об общественном призрении / В. Дерюжинский. – СПб., 1893. – 383 с.

8. Круль Г. Л. Использование духовно-нравственного потенциала этнокультуры в современной системе образования [Текст] / Г. Л. Круль // Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 23-25 верес. 2010 р., Ялта, Крим, Україна : зб. ст. – Ялта, 2010. – Ч. 3. – С. 61-65.